

Pornografie, seksuele socialisatie en bevrediging bij jonge mannen

Aleksandar Štulhofer, Vesna Buško, Ivan Landripet

Universiteit van Zagreb, Kroatië

Samenvatting

Ondanks de groeiende aanwezigheid van pornografie in de wereld van vandaag is er nog maar weinig bekend over de potentiële gevolgen voor de seksuele socialisatie en de seksuele bevrediging bij jonge mensen. In dit artikel stellen wij een theoretisch model voor van de effecten van seksueel expliciet materiaal (SEM) die tot stand kwamen door *sexual scripting* en dat werd gemodereerd door het gebruikte SEM-type. Om dit model empirisch te toetsen werden de data gebruikt van een internetenquête met 650 jonge, Kroatische mannen tussen 18 en 25 jaar. Op basis van de descriptieve bevindingen werden significante verschillen genoteerd tussen doorsnee SEM-gebruikers en parafiele SEM gebruikers wat betreft de frequentie van SEM-gebruik op 14-jarige leeftijd, het huidige gebruik, de frequentie van masturbatie, seksuele verveling, de aanvaarding van seksuele mythes en seksuele dwangmatigheid. Om het model te testen werd gebruik gemaakt van een nieuw instrument: de Schaal voor Overlapping van Seksuele Scripts, die werd ontworpen om de invloed te meten van SEM op de seksuele socialisatie. Structurele vergelijkingsanalyses suggereerden dat de negatieve effecten van vroegtijdige blootstelling aan SEM, zelfs indien deze gering waren, zwaarder konden doorwegen op de seksuele bevrediging van jonge mannen dan de positieve effecten. Positieve zowel als negatieve effecten - welke laatste worden geuit door de onderdrukking van intimiteit - werden enkel gesignaleerd bij gebruikers van parafiel SEM. Bij doorsnee SEM-gebruikers werden er geen aanwijzingen gevonden van de effecten van vroegtijdige blootstelling aan SEM. Om een tegengewicht te vormen voor zowel morele paniek als de verheerlijking van pornografie, zouden seksuele voorlichtingsprogramma's er goed aan doen inhoudelijk materiaal te gebruiken dat het interpretatievermogen van jonge mensen zou verhogen en hen zou helpen met de kritische evaluatie van pornografisch beeldmateriaal.

Seksueel expliciet materiaal en jongeren
Het gebruik van pornografie is in de Westerse cultuur altijd een bron van controverse geweest. Sinds de jaren 1880 wordt seksueel expliciet materiaal

(SEM) niet enkel beschouwd als problematisch vanuit moreel standpunt maar ook als gevaarlijk. De consumptie van SEM zou immers ernstige medische en sociale gevolgen met zich meebrengen (Abramson & Pinkerton, 1995). Terwijl dergelijke zorgen zich in de 19e eeuw voornamelijk toespitsten op individuele gezondheidsrisico's (het ziektemodel van masturbatie) viel de nadruk in de tweede helft van de 20e eeuw op de sociale gevaren van pornografie, van het gevaar om vrouwen tot een object te herleiden en te degraderen tot het aanmoedigen van seksueel geweld (Dines, Jensen & Russo, 1998; McKee, 2005; Russell, 1997). De onderzoeksagenda die naar aanleiding van deze bekommernissen werd opgesteld staat bekend als het sociaal-wetenschappelijk standaardmodel voor de bestudering van pornografie (Malamuth, 2001).

Volgens het standaardmodel kan blootstelling aan SEM zowel de attitude als het gedrag beïnvloeden (Allen, D'Alessio & Brezgel, 1995; Allen, Emmers, Grebhardt & Griery, 1995; Barwick, 2003; Davis & Bauser-

Prof. dr. A. Štulhofer, socioloog. Vakgroep Sociologie, Faculteit Menswetenschappen en Sociale Wetenschappen, Universiteit van Zagreb, Kroatië. I. Luèiæa 3, 10000 Zagreb, Kroatië.

T: +385 1 612 0007; F: +385 1 615 6879; E: astulhof@ffzg.hr
Dr. V. Buško, psycholoog. Vakgroep Psychologie, Faculteit Menswetenschappen en Sociale Wetenschappen, Universiteit van Zagreb, Kroatië.

I. Landripet, bachelor sociologie. Vakgroep Sociologie, Faculteit Menswetenschappen en Sociale Wetenschappen, Universiteit van Zagreb, Kroatië.

Dit artikel werd eerder gepubliceerd als Štulhofer, A., Buško, V., & Landripet, I. (2008). Pornography, sexual socialization, and satisfaction among young men. *Archives of Sexual Behavior*. Online First. DOI 10.1007/s10508-008-9387-0. Reprinted with kind permission from Springer Science and Business Media.

Vertaling: Gregory Watson.

Ontvangen/geaccepteerd: 9 maart 2009.

man, 1993; Fisher & Grenier, 1994; Malamuth, Addison & Koss, 2000). Tot nu toe richtte het sociale onderzoek zich in dit domein op sociale schade, in het bijzonder door de analyse van de potentiële effecten van SEM-consumptie op de aanvaarding van verkrachttingsmythes, de prevalentie en intensiteit van seksistische attitudes, seksuele botheid, de geneigdheid tot seksuele inbreuken, alsook de micro- en macrodynamica van seksueel geweld. Hoewel er geen consensus bestaat over het feit of SEM al dan niet aan de basis ligt van voorgenoemde sociale problemen draagt deze standaardbenadering nog steeds een aanzienlijk politiek gewicht, vooral in de V.S.

Nog maar onlangs werden enkele nieuwe voorstellen geïntroduceerd over de richting van het SEM-onderzoek die pleiten voor een beter begrip betreffende de productie van seksuele betekenissen, seksuele beelden en de gedragsnormen in het hedendaagse SEM (Attwood, 2002; Hardy, 2004; Zillmann, 2000). Deze stellingen weerspiegelen in grote mate de nieuwe werkelijkheid van een ‘gepornoficeerde’ wereld (Paul, 2005), die tot stand kwam via de digitale revolutie en het Internet (Cooper, McLoughlin & Campbell, 2000; Binik, 2001; Fisher & Barak, 2001). Door de hoge mate van beschikbaarheid, betaalbaarheid en anonimiteit is pornografie - en vooral cyberpornografie - een wezenlijk onderdeel geworden van de moderne levensstijl (Cooper & Griffin-Shelley, 2002; Paul, 2005; Traen, Sorheim Nilsen & Stigum, 2006). Deze normalisatie en brede verspreiding van SEM is niet enkel duidelijk op microniveau, namelijk in het gemak waarmee jongeren over pornografie praten en de rol die het in hun levens speelt, maar ook op het gebied van moderne kunst en populaire cultuur (McNair, 2002). Pornografie maakt, met andere woorden, integraal deel uit van de hedendaagse Westerse cultuur van permissiviteit (Scott, 1998).

Paradoxaal genoeg is er vanuit academische hoek nog geen toereikend antwoord gekomen op de versnelde stijging van het SEM-aanbod en de daaraan verwante stijging van blootstelling aan SEM - meestal vrijwillig maar soms ook onvrijwillig - bij jongeren (Flood, 2007; Rideout, 2001; Wolak, Mitchell & Finkelhor, 2007). Volgens Zillmann (2000) is er “zo goed als niets bekend over de gevolgen van de gestage toename van een dergelijke blootstelling” (p. 41). Bovendien richtten de recente oproepen voor een actievere rol van sociaal onderzoek zich voornamelijk op de vooronderstelde schade (Manning, 2006; Paul, 2005), vooral wat de discussie rond de blootstelling aan SEM bij jongeren betreft (Flood, 2007; Thornburgh & Lin, 2002; Ybarra & Mitchell, 2005; Zillmann, 2000). Hoewel onlangs een aantal correlaties gebaseerde studies wer-

den gepubliceerd over het gebruik van SEM bij jongeren (Hald, 2006; Lam & Chan, 2006; Stella, Mazzucco & Dalla Zuanna, 2005; Ven-Hwei & Ran, 2005; Wallmyr & Welin, 2006; Wolak, Mitchell & Finkelhor, 2007; Ybarra & Mitchell, 2005), mist men grotendeels nog een duidelijk inzicht in hoe SEM-consumptie bijdraagt aan de hedendaagse constructie van de adolescenten seksualiteit.

Vanuit dit opzicht werden recent twee mogelijke richtingen voor verder onderzoek voorgesteld: “het herconceptualiseren van schade als gevolg van de blootstelling aan erotica” (Zillmann, 2000, p. 42) dat zich zou buigen over de schadelijke effecten van SEM op relationeel vlak, en een bredere en sekspositieve benadering van de duizenden manieren waarop SEM een impact kan hebben op de totale seksualiteit van jongeren (Attwood, 2005). Als bijdrage aan deze nieuwe onderzoeksagenda stellen wij daarom een model voor van de gevolgen van vroegtijdige blootstelling aan SEM voor de seksuele bevrediging, dat zich baseert op de theorie van *sexual scripting* (Gagnon & Simon, 1973).

Voorbij het sociaal-wetenschappelijke standaardmodel: Seksueel expliciet materiaal, seksuele socialisatie en bevrediging

De vragen die aan de basis lagen van deze studie en mee de richting van het onderzoek bepaalden waren duidelijk en direct: draagt SEM bij - en zo ja, hoe? - aan de constructie van “geïnternaliseerde werkmodellen van ... seksualiteit” (Hardy, 2004, p. 16) bij jongeren en, bijgevolg, aan hun seksuele bevrediging? Wij waren vooral geïnteresseerd in de interacties tussen SEM, verwante fantasieën en levensechte ervaringen, die zowel de verlangens en behoeftes van partners behelsden als de invloed van interpretaties van pornografie onder anderen in de peergroep. In tegenstelling tot de huidige nadruk op sociale schade, besloten wij onze aandacht te vestigen op de mogelijke verbanden tussen SEM-gebruik en seksuele bevrediging. Met uitzondering van een algemeen bekende experimentele studie uit de jaren 1980 zijn kwantitatieve onderzoeken over het verband tussen SEM-consumptie en seksuele bevrediging dun gezaaid. In dit onderzoek getuigden deelnemers van beide geslachten van een lagere seksuele tevredenheid en een hogere ontevredenheid over hun uiterlijk van hun partner, minder seksuele nieuwsgierigheid en verminderde seksuele prestaties na te zijn blootgesteld aan niet-gewelddadige SEM gedurende zes wekelijkse sessies van telkens één uur (Zillman & Bryant, 1988). Een andere studie, die echter niet verkrijgbaar is in het Engels, onderzocht een aantal regelmatige SEM-gebruikers die lid waren van een vereniging van pornoliefhebbers uit de

V.S. maar kon geen gevolgen aantonen voor de seksuele bevrediging van de deelnemers (Štulhofer, Matkoviæ & Elias, 2004).

Wanneer men de potentiële impact van de blootstelling aan SEM onderzoekt bij jonge mensen is een werkmodel van seksuele socialisatie noodzakelijk. Hoewel het perspectief van *sexual scripting* oorspronkelijk bedoeld was als een sociaal leermodel van de menselijke seksualiteit is het tegenwoordig uitgegroeid tot een heuse theorie, die algemeen aanvaard wordt als het sociaal-constructionistische raamwerk om het proces te verkennen van de sociale organisatie van seksualiteit (Frith & Kitzinger, 2001; Simon & Gagnon, 2003). De *scripting* aanpak werd al eerder gebruikt in de context van SEM-gebruik, zij het nog enkel in kwalitatief onderzoek (Hardy, 2004; Attwood, 2002). Volgens Gagnon en Simon (1973) vindt het proces van seksuele socialisatie plaats door een combinatie van drie bronnen van beïnvloeding: intrapersoonlijk, interpersoonlijk en socio-cultureel. De impact van deze bronnen wordt vormgegeven in seksuele scripts: specifieke cognitieve schema's of gepersonaliseerde systemen die de seksuele realiteit definiëren (Frith & Kitzinger, 2001; Simon & Gagnon, 1986). Deze heuristiek werkt in het dagelijks gebruik als een verzameling cognitieve ezelsbruggetjes en stelt mensen in staat seksuele beslissingen te nemen en deze in goede banen te leiden.

Hoewel er misschien evenveel seksuele scripts lijken te bestaan als mensen, beschouwt de theorie van *sexual scripting* de menselijke seksualiteit als een reeks sociale gedragingen die gedeeltelijk gedetermineerd worden door historische tradities, cultuur en maatschappelijke normen (Gagnon, 1990; Gagnon & Simon, 1973; Irvine, 2003; Lenton & Bryan, 2005; Simon & Gagnon, 2003). De theorie houdt rekening met variaties en innovaties op het gebied van seksuele scripts, maar stelt niettemin dat er binnen één (sub)cultuur slechts een beperkt aantal scripts gemeenschappelijk worden nagevolgd (Simon & Gagnon, 1999).

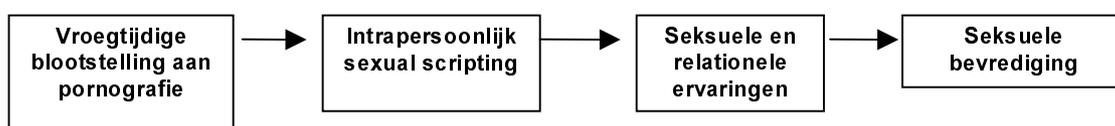
In theorie kan blootstelling aan SEM het proces van *sexual scripting* beïnvloeden via een aantal routes die onderling verbonden zijn. De expliciete beelden en symbolisch-normatieve orde in SEM kan invloed hebben op de invulling van de eigen seksuele rol alsook op

de cognitieve en associatieve manier waarop de seksuele rol en de verwachtingen van de partner wordt gepercipieerd. Het idee van wat goede of 'succesvolle' seks inhoudt kan ook worden beïnvloed door SEM. In dat geval worden de evaluatiecriteria voor seksuele prestaties bepaald door de manier waarop SEM seksuele interacties en het daarmee gepaard gaande genot afbeeldt. SEM kan ook bijdragen aan het idee van sexy zijn en het eigen lichaamsbeeld. Ten slotte kan SEM-consumptie, zoals veel tegenstanders van pornografie beweren (Dines et al., 1998; McKee, 2005), een effect hebben op de manier waarop jongeren het verband tussen emoties, intimiteit en seksualiteit conceptualiseren, en kan het de machtsongelijkheid binnen seksuele relaties versterken.

De op basis van het model verwachte (gemedieerde) effecten van SEM op seksuele bevrediging worden schematisch weergegeven in Figuur 1. Het model bepaalt welke rol de vroegtijdige blootstelling aan SEM speelt tijdens het proces van intrapersonlijke *sexual scripting* en wat de effecten zijn op de seksuele en relationele ervaringen, die op hun beurt bepalend zijn voor seksuele bevrediging. De keuze van seksuele bevrediging als uitkomstvariabele had twee redenen. In tegenstelling tot de gewoonlijke nadruk op de mogelijke risico's van SEM-gebruik was het onze bedoeling om de nadruk te leggen op het seksuele welzijn van jongeren en om de discussie over SEM te herkaderen in sekspositieve termen. Bovendien is de kwestie van bevrediging van substantieel belang voor het proces van *sexual scripting*. Hoewel er weinig bekend is over het dynamische verloop van intrapersonlijke seksuele scripts binnen de levensloop van één individu lijken succesvolle sekstherapeutische interventies, gebaseerd op cognitieve herstructureringstechnieken, erop te wijzen dat het proces van *sexual scripting* misschien nooit helemaal ophoudt (Hawton, 1996).

Hoewel deze niet voorkomt in het voorgestelde model, doen we er goed aan om kort een tweerichtings-associatie te vermelden tussen *sexual scripting* en levensechte ervaring. Seksuele scripts vormen een leidraad voor seksuele reacties en gedragingen (Simon, 1996), maar worden ook beïnvloed door de realiteit die ze zelf hebben helpen vormgeven. De seksuele realiteit zorgt voor materiaal - seksuele triomfen en trauma's, emotionele investeringen en uitwisselingen,

Figuur 1. Een theoretisch model van seksuele socialisatie beïnvloed door SEM-gebruik.

communicatie en gedeelde betekenissen - om de intrapersonlijke seksuele scripts te herschrijven. Ook is er de impact van seksuele en relationele ervaringen (door, bijvoorbeeld, het bezwaar van partners tegen SEM of hun aandrang om pornografie te gebruiken als aanzet tot seks), en seksuele (on)tevredenheid over gecontinueerd SEM-gebruik. In het laatste geval kan de toename van SEM-gebruik het gevolg zijn van seksuele frustratie en seksuele marginaliteit. In dit geval doet SEM dienst als substituut voor reële seksuele activiteiten. Aangezien ons model gericht is op vroegtijdige blootstelling aan SEM zullen deze kwesties echter niet nader worden onderzocht.

Er werden twee hypothesen voorgesteld op basis van het geschetste model. De eerste hypothese luidde dat de effecten van vroegtijdige blootstelling aan SEM op de seksuele bevrediging - positief, negatief of een combinatie van beide - tot stand komen zouden komen via *sexual scripting*. Wat de positieve effecten betreft lag de nadruk van onze analyse op de opvoedkundige voordelen of de informatieve effecten van SEM, waarvan werd verwacht dat ze zouden leiden tot een meer gevarieerd seksleven. Voor de negatieve effecten peilden we naar relationele intimiteit om het niveau van de emotionele betrokkenheid te bepalen. Intimiteit als graadmeter werd ook gebruikt als een indirecte maatstaf voor seksuele bothed (afwezigheid van intimiteit), waarvan gezegd werd dat ze zou toenemen bij SEM-gebruik (Manning, 2006; Paul, 2005; Zillmann, 2000). De tweede hypothese stelde dat het SEM-genre of het type pornografie de impact van vroegtijdige blootstelling aan SEM op de seksuele bevrediging zou modereren. Hierbij werd verwacht dat de negatieve effecten eerder zouden genoteerd worden bij mannen met een voorkeur voor parafiel SEM.

In het eerste artikel van dit onderzoeksproject beschreven we de gemedieerde effecten van SEM-gebruik op de seksuele bevrediging van jonge vrouwen en mannen (Štulhofer, Landripet, Momčiloviæ, Matko, Kladariæ & Buško, 2007). Het genre van SEM werd echter niet opgenomen in die analyses. Aangezien de negatieve effecten enkel genoteerd werden bij jonge mannen, focussen we in deze studie uitsluitend op mannelijke deelnemers.

Methode

Deelnemers

Onlangs werd een online studie uitgevoerd van SEM-gebruik en seksueel gedrag bij jonge volwassenen in Kroatië (Štulhofer e.a., 2007). De opzet van deze studie was om de mogelijke verbanden tussen blootstelling aan SEM en seksuele socialisatie te verkennen. In november 2006 werd een algemeen e-mail bericht

verzonden naar de mailinglijsten van universiteitsstudenten aan verschillende Kroatische universiteiten en een aantal elektronische forums. Het bericht bevatte een korte uitleg over de studie, een link naar de online vragenlijst, en de vraag of de ontvanger het bericht wilde doorsturen naar vrienden en kennissen van een bepaalde leeftijd (18-25).

Tussen 14 november en 7 december bezochten 6443 individuen de site. Daarvan begonnen er 4605 aan de vragenlijst (71% respons), die door 3136 respondenten voltooid werd (49%). Na verwijderen van de deelnemers die niet de geschikte leeftijd hadden (onder 18 en boven 25), geen informatie verschaften over hun leeftijd of geslacht, antwoorden gaven die in totaal meer dan 10% ontbrekende waarden bevatten, en op geen enkele van de retrospectief te beoordelen tijdstippen pornografie hadden gebruikt (op de leeftijd van 14 jaar, op de leeftijd van 17 jaar en in de laatste 12 maanden) werd de steekproef teruggebracht tot 2092 respondenten. In dit artikel focussen we uitsluitend op mannen die op alle drie de tijdstippen pornografie gebruikten en die ervaring hadden met geslachtsgemeenschap (n = 650).

De vragenlijsttoepassing was gebaseerd op *Microsoft ASP.NET version 2 technology*. Ruwe gegevens werden opgeslagen als een *flat text file*, die later voorbereid werd tot een formaat dat compatibel was met Microsoft Excel. Om de anonimiteit te verzekeren werden geen IP adressen opgeslagen of *cookies* gebruikt. Om een gebruikerssessie te identificeren werd een *session cookie* gebruikt die een sessie van slechts 20 minuten toeliet.

De vragenlijst bevatte 244 items, waaronder sociaal-demografische indicatoren, ervaring met SEM, attitudes ten opzichte van SEM, seksuele ervaring, en seksattitudes, en kostte tot 40 minuten om in te vullen. De eerste en langere versie van de vragenlijst werd vooraf getest op 277 universiteitsstudenten om de betrouwbaarheid en de validiteit van de samengestelde variabelen na te gaan. De tweede, ingekorte versie werd opnieuw van tevoren getest op een dozijn studenten om de begrijpelijkheid en de tijdvereisten te toetsen. De studie werd goedgekeurd door de Ethische Raad voor de Bescherming van Personen aan de Faculteit Menswetenschappen en Sociale Wetenschappen van de Universiteit van Zagreb.

Instrumenten

De *Schaal voor Overlapping van Seksuele Scripts* (SOSS), een nieuw instrument om het verband te meten tussen SEM en *sexual scripting*, werd ontwikkeld door aan twee groepen universiteitsstudenten (in totaal 76 jonge vrouwen en mannen) te vragen om

een inventaris op te stellen van dingen /activiteiten/ sensaties die (1) belangrijk zijn voor de pornografische weergave van seks en (2) persoonlijk belangrijk voor geweldige seks. Beide inventarissen, de *pornoscript inventaris* en de “geweldige seks” inventaris, werden vervolgens samengevoegd. In het geval dat een bepaald item in elk van beide lijsten slechts één keer werd vermeld en door alle leden van het onderzoeksteam werd beschouwd als irrelevant werd het uit de eindinventaris geschrapt. In totaal telde de lijst 42 items (de volledige lijst is opgenomen in het Appendix).

In het eerste deel van de vragenlijst werd aan de deelnemers gevraagd om te bepalen hoe belangrijk de vermelde items waren voor “geweldige seks,” aan de hand van een 5-punten schaal (van 1 = “helemaal niet belangrijk” tot 5 = “uitzonderlijk belangrijk”). Op het einde van de vragenlijst werd aan de deelnemers gevraagd om de inventaris opnieuw te beoordelen, maar deze keer werd hen gevraagd om te bepalen hoe belangrijk elk item was voor “de pornografische presentatie van seks” De SOSS scores werden berekend op de aan elkaar gekoppelde items (de geweldige seks vs. de porno) door het tweede item af te trekken van het eerste. Als, bijvoorbeeld, het item “knuffelen na de seks” beschouwd werd als “enigszins belangrijk” (3) voor een goed seksleven en “helemaal niet belangrijk” (1) voor de pornografische presentatie van seks, kreeg het gekoppelde item een uiteindelijke score van 2. De SOSS score van de deelnemers was additief en weerspiegelde dus de som van de scores van alle 42 aan elkaar gekoppelde items. Hoewel de factoranalyse wees op de mogelijkheid van verschillende subdimensies van het instrument (seksuele prestatie en activiteit, emoties en communicatie, uiterlijk, lichamelijke eigenschappen en machtsaspecten), bleek de interne consistentie van de totaalscores nogal hoog (Cronbach’s $\alpha = .91$). De resultaten varieerden tussen 0 en 143 en waren normaal verdeeld. De SOSS scores werden achteraf omgekeerd gecodeerd, zodat hogere scores een grotere overlapping vertoonden tussen de geweldige seks en het porno script; de gemiddelde score was 79 ($SD = 21$). Wanneer we in gedachten houden dat vroegtijdige blootstelling aan SEM voorafgaat aan de eerste seksuele ervaringen, kan gesteld worden dat hogere SOSS scores de weerspiegeling zijn van een sterkere invloed van pornografie op het persoonlijke seksuele script.

Vroegtijdige blootstelling aan SEM werd gemeten door een 5-punten (1 = elke dag, 5 = nooit) indicator die de frequentie bepaalde van SEM-gebruik op de leeftijd van 14. De antwoorden werden opnieuw gecodeerd zodat de hogere scores een hogere blootstelling aanduiden. De indicator was aanzienlijk gecorreleerd

met het aantal uren per week dat deelnemers SEM gebruikten ten tijde van het onderzoek ($r = .22, p < .001$).

De Schaal voor Gevarieerde Seksuele Ervaring was samengesteld uit 11 items, in de vorm van ja/nee-vragen, om de seksuele ervaring van de deelnemers te meten. Daarvoor werden verscheidene seksuele activiteiten genoemd, waaronder orale en anale seks, seks met iemand van hetzelfde geslacht, groepsseks, rollenspelen, bondage en dominantie, sadomasochistische rollenspelen, seks met een vreemdeling en seks op een openbare plaats. Positieve antwoorden werden gecodeerd als 1 en negatieve antwoorden (geen ervaring) als 0; hoe hoger de score, hoe gevarieerder en extensiever de seksuele ervaring.

De mate van intimiteit in de huidige relatie - of, indien momenteel geen relatie, in de recentste relatie - werd geëvalueerd aan de hand van vijf items gebaseerd op de Sociale Intimiteitschaal van Miller (Miller & Lefcourt, 1982). De items bepaalden in hoeverre een deelnemer zich verbonden voelde met zijn/haar partner, de bereidheid te helpen wanneer hij/zij een probleem heeft of zich slecht voelt, de behoefte om zich emotioneel open te stellen aan zijn/haar partner, de behoefte om persoonlijke informatie te delen en samen tijd door te brengen. Antwoorden werden gegeven volgens een 5-punten schaal (van 1 = bijna nooit tot 5 = bijna altijd) en hogere samengestelde scores duiden op een hoger niveau van intimiteit. De geschaalde scores die voor deze steekproef berekend werden vertoonden een aanvaardbare interne consistentie (Cronbach’s $\alpha = .79$).

De Tevredenheid over het eigen seksuele leven werd gemeten volgens Snell’s aangepaste Index voor Seksuele Tevredenheid (Snell, Fisher & Walters, 1993). Het oorspronkelijke instrument werd herleid van vijf tot drie items van het Likert type, met name de tevredenheid over de manier waarop aan de eigen seksuele behoeften wordt beantwoord, de mate waarin men zich seksueel voldaan voelt en de beoordeling of er momenteel iets ontbreekt in het eigen seksleven. De schaal liep van 3 tot 15, waarbij hogere scores wezen op een hoger niveau van seksuele tevredenheid, met een gemiddelde score van 9.88 ($SD = 3.46$). Cronbach’s α voor deze schaal was .92. De seksuele tevredenheid werd ook geëvalueerd aan de hand van een enkelvoudige indicator (“Als je alles in beschouwing neemt, hoe tevreden ben je dan met je huidige seksleven?”) met een 7-punten schaal (1 = volledig tevreden; 7 = bijzonder ontevreden). Er bestond een sterke correlatie tussen de schaal van seksuele tevredenheid en de enkelvoudige indicator ($r_s = .77, p < .001$).

Seksuele verveling werd geëvalueerd aan de hand van een ingekorte versie van de 18 items van de Schaal voor Seksuele Verveling (Watt & Ewing, 1996). Tien items die hoog laadden op beide dimensies van deze schaal (Seksuele Monotonie en Seksuele Sensatie) maakten deel uit van de oorspronkelijke vragenlijst die tijdens deze studie werd gebruikt. Na een pretest werd de schaal verder gereduceerd tot vijf items. Antwoorden werden gegeven op een 5-punts schaal (van 1 = volledig oneens tot 5 = volledig eens); hogere scores weerspiegelden een neiging om sneller en gemakkelijker verveeld te raken met seksuele routine. De interne consistentie van deze verkorte schaal bleek bevredigend (Cronbach's $\alpha = .88$).

De Schaal voor Mythen over Seksualiteit bestond uit acht items van elk vijf punten (van 1 = volledig oneens tot 5 = volledig eens) waarmee de aanvaarding van gangbare mythen rond seksualiteit werd gemeten, zoals 'Mannen zijn altijd klaar voor seks,' 'Geslaagde seks moet eindigen met een orgasme,' of 'Goede seks kan zelfs de ergste relatie redden.' Het

merendeel van deze items waren seksuele mythen die veelvuldig voorkomen bij klinische gevallen die vermeld en besproken worden in een bekend handboek voor sekstherapie (Hawton, 1986). Cronbach's α voor deze schaal was .70. Hoe hoger de score, hoe sterker de aanvaarding van seksuele mythen.

Seksuele compulsiviteit werd geëvalueerd aan de hand van Kalichmans Schaal voor Seksuele Compulsiviteit (Kalichman & Rompa, 1995), opgebouwd rond 10 items die bij de deelnemer polsen naar ervaringen omtrent seksueel compulsieve gedragingen en gedachten, zoals: 'Mijn verlangen naar seks heeft mijn dagelijkse leven ontwricht', 'Ik verzaak soms aan mijn verplichtingen en verantwoordelijkheden omwille van mijn seksuele gedrag'. Alle items hingen vast aan een 5-punten schaal van 'helemaal niet herkenbaar' tot 'volledig herkenbaar'.¹ De betrouwbaarheid van deze schaal bleek toereikend ($\alpha = .87$).

Doorsnee vs. parafiel SEM-genre: de evaluatie van deze dichotomie was gebaseerd vier ja/nee-vragen over welke type seksueel expliciete inhoud de

Tabel 1. Sociaal-demografische en sociaal-seksuele kenmerken van de steekproef volgens het type van seksueel expliciet materiaal (SEM) dat wordt gebruikt

Variabelen	Gebruikers van doorsnee SEM (n = 445)		Gebruikers van parafiel SEM (n = 205)		Allen (n = 650)	
	N	%	N	%	N	%
<i>Leeftijd</i>						
18-21	170	38.2	92	44.9	262	40.3
22-25	275	61.8	113	55.1	388	57.9
<i>Opleiding van de ouders</i>						
Beide ouders zonder universitaire opleiding	180	40.5	81	39.7	261	40.3
Een ouder met universitaire opleiding	126	28.4	58	28.4	184	28.4
Beide ouders met universitaire opleiding	138	31.1	65	31.9	203	31.3
<i>Woonplaats op 14-jarige leeftijd</i>						
Grootstedelijke omgeving	267	60.1	125	61.0	392	60.4
Stad	102	23.0	45	22.0	147	22.7
Kleine stad	50	11.3	21	10.2	71	10.9
Dorp	25	5.6	14	6.8	39	6.0
<i>Momenteel in een relatie</i>						
Ja	279	63.0	128	63.1	407	63.0
Nee	164	37.0	75	36.9	239	37.0
<i>Sekspartners</i>						
Uitsluitend van het andere geslacht	365	82.8	154	75.1	519	80.0
Vooraf van het andere geslacht	7	1.6	10	4.9	17	2.6
Van beide geslachten	6	1.4	6	2.9	12	1.8
Vooraf van hetzelfde geslacht	8	1.8	4	2.0	12	1.8
Uitsluitend van hetzelfde geslacht	58	13.1	31	15.1	89	13.7
<i>Aantal seksuele partners</i>						
1	119	26.9	37	18.3	156	24.2
2-3	133	30.0	60	29.7	193	29.9
4-7	125	28.2	58	28.7	183	28.4
≥ 8	66	14.9	47	23.3	113	17.5
<i>Frequentie van masturbatie</i>						
Aantal keren per maand of minder	67	15.1	16	7.8	83	12.8
Eén keer per week	82	18.4	38	18.5	120	18.5
Aantal keren per week of meer	296	66.5	151	73.7	447	68.8

¹ Het originele instrument heeft een 4-punts antwoordschaal.

voorkeur van de deelnemers had ('Welke van de volgende pornografische genres heb je tijdens de laatste 12 maanden het meest gebruikt? /Meerdere antwoorden zijn mogelijk./'). De vier opgegeven genres waren: SM en BD, fetisjisme, bestialiteit, en gewelddadige/gedwongen seksuele activiteiten. Deelnemers die een voorkeur noteerden voor één of meer van deze vier types werden gedefinieerd als gebruikers van parafiele SEM. De anderen, d.w.z. de deelnemers die te kennen gaven dat geen van de vier genres hun voorkeur had, werden gecodeerd als doorsnee SEM-gebruikers.

Resultaten

Zoals getoond in Tabel 1 werden er geen belangrijke verschillen aangetroffen in de sociaaldemografische kenmerken tussen doorsnee ($n = 445$) en parafiele SEM-gebruikers ($n = 205$). De meerderheid van de deelnemers woonde in een grootstedelijke omgeving, had ouders van wie de opleiding boven het gemiddelde lag en liet weten een vaste relatie te hebben. Bij twee van de drie maten voor seksuele activiteit werden er belangrijke verschillen ontdekt: gebruikers van parafiel SEM vermeldden een beduidend hogere masturbatiefrequentie ($\chi^2 = 6.82$, $df = 2$, $p < .05$) en een hoger aantal seksuele partners ($\chi^2 = 9.75$, $df = 3$, $p < .05$).

Vervolgens vergeleken we de patronen van blootstelling aan SEM in beide groepen (Tabel 2). In allebei de groepen was de gemiddelde leeftijd voor blootstelling aan SEM 10 jaar. Zoals verwacht bleek cyberpornografie de meest populaire vorm van SEM. Meer dan twee derde van alle deelnemers noteerden het Internet als hun belangrijkste bron van SEM. Tussen beide groepen werden belangrijke verschillen gevonden in de frequentie van SEM-gebruik op veertienjarige leeftijd en de gemiddelde hoeveelheid tijd die aan SEM werd besteed. In vergelijking met doorsnee gebruikers werden parafiel SEM-gebruikers op veertienjarige leeftijd vaker blootgesteld aan SEM ($\chi^2 = 11.69$, $df = 3$, $p < .01$). Hun consumptie van porno ten tijde van het onderzoek lag ook veel hoger: 44% zei drie of meer uur per week met porno bezig te zijn ($\chi^2 = 32.90$, $df = 4$, $p < .001$).

Om te controleren of het onderscheid tussen doorsnee en parafiel SEM-gebruikers adequaat was, werd het statistische belang getest van groepverschillen op een aantal indicatoren die theoretisch werden geassocieerd met een voorkeur voor bepaalde SEM-genres. Beide groepen vertoonden aanzienlijke verschillen op alle vier de samengestelde indicatoren (Tabel 3). De groep van parafiel SEM-gebruikers werd gekenmerkt door een grotere overlap tussen het porno en 'gewel-

Tabel 2. Verschillen in SEM –consumptie en gebruikspatronen tussen doorsnee en parafiele inhoud

	Gebruikers van doorsnee SEM		Gebruikers van parafiel SEM		Allen	
	N	%	N	%	N	%
<i>Leeftijd van eerste blootstelling aan SEM</i>						
≤ 11	270	60.8	135	66.2	405	62.5
12	98	22.1	36	17.6	134	20.7
13	46	10.4	25	12.3	71	11.0
≥ 14	30	6.8	8	3.9	38	5.9
<i>Blootstelling aan SEM op 14 jaar</i>						
Eén keer per maand of minder	89	20.0	30	14.6	119	18.3
Meerdere keren per maand	149	33.5	54	26.3	203	31.2
Meerdere keren per week	162	36.4	85	41.5	247	38.0
Dagelijks	45	10.1	36	17.6	81	12.5
<i>Hoofdbron van SEM</i>						
Internet	307	69.0	153	74.6	460	70.8
VCR, CD en DVD	99	22.2	40	19.5	139	21.4
Kabel/satelliet TV	22	4.9	9	4.4	31	4.8
Andere	17	3.8	3	1.5	20	3.1
<i>Gemiddelde SEM-consumptie per week (uren)</i>						
0	16	3.6	2	1.0	18	2.8
1	221	50.1	60	29.3	281	43.5
2	83	18.8	53	25.9	136	21.1
3 of meer	121	27.4	90	43.9	211	32.7
<i>Frequentie van SEM gebruikt als inleiding voor seks (laatste 12 maanden)</i>						
Nooit	286	64.6	115	56.1	401	61.9
Zelden	102	23.0	59	28.8	161	24.8
Soms	46	10.4	23	11.2	69	10.6
Vaak tot altijd	9	2.0	8	3.9	17	2.6

Tabel 3. Verschillen in de overlap van seksuele scripts, seksuele verveling, aanvaarding van seksuele mythen, beschouwing van seks als een emotionele ervaring en seksuele compulsiviteit tussen gebruikers van doorsnee en parafiel SEM

	Doorsnee SEM gebruikers		Parafiel SEM gebruikers		Cohens <i>d</i>
	M	SD	M	SD	
SOSS	77.25	21.33	83.42	21.14	-.29
Seksuele verveling	9.45	3.71	11.17	4.10	-.44
Mythen omtrent seksualiteit	20.57	4.48	21.90	5.13	-.28
Seksuele compulsiviteit	23.41	6.57	25.53	7.65	-.30

dige seks' script ($t = -3.13$, $df = 534$, $p < .01$), een hogere mate van seksuele verveling ($t = -3.75$, $df = 641$, $p < .001$), een grotere aanvaarding van seksuele mythen ($t = -3.17$, $df = 638$, $p < .01$), en een hogere gemiddelde score op de schaal van seksuele compulsiviteit ($t = -3.60$, $df = 634$, $p < .001$). *Effect size* berekeningen wezen op een kleine tot middelmatige omvang van de genoteerde verschillen (Cohen, 1988).

Ons theoretische model ging uit van een indirect effect van vroegtijdige blootstelling aan SEM op de seksuele bevrediging (Figuur 1). Bovendien stelden we de hypothese van het modererende effect van het SEM-genre. De bevinding dat blootstelling aan SEM op de leeftijd van 14 enkel bij parafiel SEM-gebruikers ($r = -.13$, $p < .05$) een lichte maar belangrijke correlatie vertoonde inzake seksuele bevrediging, bevestigde onze theoretische verwachtingen. Teneinde de aard van relaties te kunnen onderzoeken tussen de mate van seksuele socialisatie, ervaringen, intimiteit en seksuele bevrediging, die door pornogebruik zijn beïnvloed, pasten we *structural equation modeling* toe met behulp van LISREL 8.7 (Jöreskog & Sörbom, 1996). Het initiële structurele model werd gespecificeerd volgens de theoretische verwachtingen en de eerdere bevindingen inzake gender-afhankelijke relaties onder de vooraf bepaalde concepten (Štulhofer et al., 2007). De analyses waren gebaseerd op de covariantiematrices van blootstelling aan SEM, overlapping van seksscripts, seksuele ervaringen, relationele intimiteit en seksuele bevrediging. Deze observeerbare variabelen deden dienst als indicatoren van de 5 latente variabelen die in het model waren opgenomen. Als schattingsmethode werd Maximum Likelihood gebruikt. De hypothese was dat het patroon, d.w.z. de sterkte van de onderzochte relaties, zou kunnen verschillen naargelang het type van SEM dat werd gebruikt. Daarom

werden hypothetische structurele modellen getest door multi-steekproefanalyses van telkens twee groepen. Deze aanpak werd gevolgd teneinde de veronderstelde sturende rol van de SEM-inhoud rechtstreeks te kunnen testen.

De twee Multi-groep analyses bevatten dezelfde verzameling geobserveerde en latente variabelen, evenals dezelfde mogelijke paden tussen beide. In de eerste analyse werd verondersteld dat alle verzamelingen van modelparameters onveranderlijk waren over alle groepen (Model 1). Aangezien het eerste model was opgesteld om de covarianten binnen elke groep te verklaren werd niet verwacht dat het relatiepatroon tussen de bestudeerde concepten zou veranderen naargelang de inhoud van het gebruikte pornografische materiaal. Met andere woorden zou het bewijs van dit model een nulhypothese ondersteunen dat er geen modererende effecten van SEM-type zijn. De tweede analyse bevatte een minder beperkt model waarin de waarden van de structurele parameters tussen de groepen konden variëren (Model 2). Dit model veronderstelde een verschillende relatiestructuur onder de onderzochte concepten tussen beide groepen en wees wel degelijk op de modererende rol van het porno-genre. Aangezien beide modellen genest waren was een directe vergelijking van hun aanpassing aan de data mogelijk.

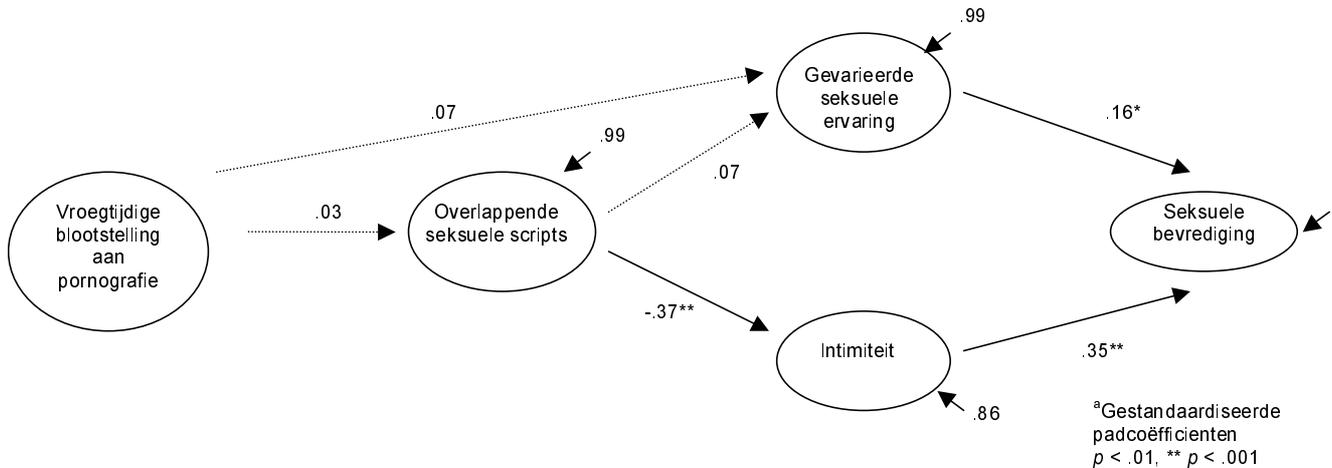
Het voornaamste resultaat van deze analyse van de structurele modellen wordt weergegeven in Tabel 4; de verkregen oplossingen voor beide groepen in Figuren 2a en 2b.

Voor beide modellen werd een redelijk aanvaardbare goodness-of-fit gevonden. Toch vertoonde het minder beperkte Model 2 met variabele structurele parameters over de groepen een beduidend betere fit met de data ($\Delta\chi^2 = 24.47$, $\Delta df = 6$, $p < .001$; tabel 4). Dit model werd vervolgens gebruikt om de padsterkten

Tabel 4. Algemene statistieken voor de juistheid van aanpassing: Multi-steekproef analyses van de gehypothetiseerde impact van door SEM beïnvloede seksuele socialisatie onder de groepen van doorsnee en parafiel SEM-gebruikers.

Model	χ^2	<i>df</i>	<i>p</i>	RMSEA	χ^2/df	$\Delta\chi^2$	Δdf	<i>p</i>	CFI	GFI
1	46.30	28	.016	.051	1.65				.96	.98 / .95
2	29.58	22	.318	.022	1.34	16.72	6	<.001	1	.99 / .97

Figuur 2a. Paddiagram van de veronderstelde impact van door SEM beïnvloede seksuele socialisatie op de seksuele bevrediging van doorsnee SEM-gebruikers (n = 334).

en andere schattingen te berekenen.

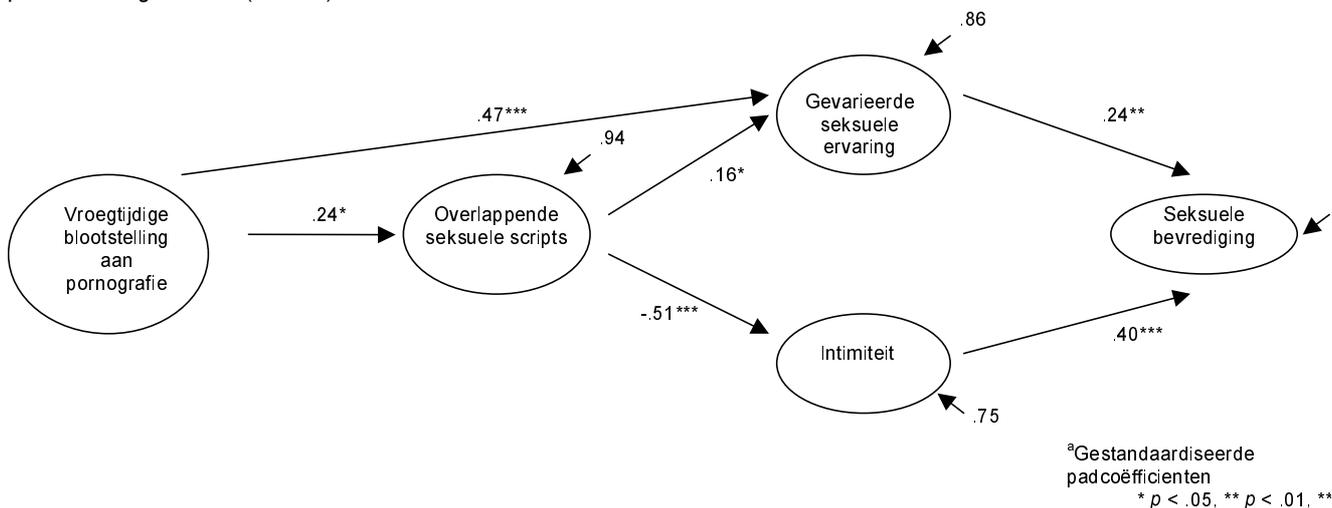
Hoewel ze ietwat verschillen in absolute waarden wezen de padcoëfficiënten in beide groepen op het belang van gevarieerde seksuele ervaringen en relationele intimiteit voor seksuele bevrediging (Figuur 2a en 2b). Interessant genoeg suggereerden de bevindingen dat intimiteit misschien wel belangrijker zou kunnen zijn voor jonge mannen dan de omvang van hun seksuele ervaringen. In beide groepen werd intimiteit significant voorspeld door *sexual scripting*. Hoe kleiner de overlap tussen het porno- en het 'geweldige seks' script, hoe groter de bereikte intimiteit.

De grootste verschillen in de parameterschattingen in beide groepen hadden betrekking op de rol van vroegtijdige blootstelling aan SEM, namelijk op het patroon van paden tussen de blootstelling, *sexual scripting*, een brede seksuele ervaring en intimiteit. Onze resultaten ondersteunen duidelijk de veronderstelling dat de voorkeuren voor SEM-genre een modererende invloed

hebben op de aard van en de mate waarin vroegtijdige blootstelling aan SEM de seksuele bevrediging van jonge mannen beïnvloedt. Vroegtijdige blootstelling bleek zowel rechtstreeks als onrechtstreeks verbonden met de omvang van seksuele ervaring, maar enkel bij parafeel SEM-gebruikers. Enkel in deze groep werd ook een gemedieerd effect van vroegtijdige blootstelling aan SEM bevestigd.

De hypothese over de gemedieerde impact van pornogebruik op seksuele bevrediging werd alleen bevestigd binnen de groep van parafeel SEM-gebruikers. Hoewel er zowel positieve als negatieve effecten van SEM werden gevonden, suggereerden de modelparameters die bij deze groep werden gevonden dat vroegtijdige blootstelling aan SEM zich in de eerste plaats lijkt te uiten in een onderdrukking van intimiteit. Aangezien de gemedieerde effecten van vroegtijdige blootstelling aan SEM werden bevestigd binnen de groep van parafeel SEM-gebruikers kan de sterkte van de

Figuur 2b. Paddiagram van de veronderstelde impact van door SEM beïnvloede seksuele socialisatie op de seksuele bevrediging van parafeel SEM-gebruikers (n = 165).

paden tussen *sexual scripting*, intimiteit en seksuele bevrediging tussen beide groepen ons een inzicht verschaffen in de omvang van de effecten van SEM. Het negatieve effect van blootstelling aan SEM op de relationele intimiteit bleek beperkt, maar significant. Toch droeg het niet veel bij tot ons begrip van de relatie-determinanten onder mannen. Deze conclusie werd ondersteund door het gebrek aan significante verschillen in de gemiddelde niveaus van relationele intimiteit en seksuele bevrediging die door de twee deelnemers-groepen werden opgegeven.

Discussie

In een eerdere studie vonden we zowel positief als negatief gemedieerde effecten van SEM op seksuele bevrediging, zij het enkel onder jonge mannen (Štulhofer et al., 2007). Terwijl de geobserveerde positieve effecten samenhangen met de omvang van seksuele ervaringen hadden de negatieve effecten betrekking op relationele intimiteit. Er werden geen negatieve effecten van SEM of van *sexual scripting* genoteerd in de steekproef van 915 vrouwen en 565 mannen tussen 18 en 25 jaar oud.

Door alleen op mannen te focussen breidde de huidige studie de eerdere analyse uit door het effect van SEM-genres te introduceren en door de nadruk te leggen op de vroegtijdige blootstelling aan SEM. Om het potentiële effect van SEM op *sexual scripting* te onderzoeken gebruikten we een nieuwe maat voor de overlap tussen het 'geweldige seks' script en het pornoscript. In plaats van deelnemers rechtstreeks te ondervragen over de effecten van SEM op hun attitude ten opzichte van seks en seksueel gedrag, zoals onlangs werd gedaan door Hald en Malamuth (2008), ontwikkelden wij een aanpak die niet zozeer werd beïnvloed door wat sociaal wenselijk is. Door onderscheid te maken tussen voorkeuren voor doorsnee en parafiel SEM-gebruik, verkenden wij de stelling dat de effecten van vroegtijdige blootstelling aan SEM niet enkel werd gemedieerd door *sexual scripting*, maar ook door het type van verkozen SEM.

De bevinding dat parafiel SEM de relatie beïnvloedde tussen andere latente variabelen in ons model was niet echt verbazend te noemen. Het leek ons zelfs redelijk aan te nemen dat de aard van seksueel expliciet beeldmateriaal - zeker indien de blootstelling voorafging aan de eerste seksuele ervaring - een zekere invloed zou hebben bij jonge mensen op hun conceptualisatie van seks en hun seksuele verwachtingen. SEM kan dienst doen als een normatief systeem dat aanwijzingen verstrekt over wat seks 'echt' is en 'hoe het zou moeten aanvoelen'. Ons retrospectief onderzoek suggereerde dat de interactie tussen vroegtijdige bloot-

stelling aan SEM en parafiel SEM-voorkeur verder zou moeten worden onderzocht. De rol en het mechanisme van *sexual scripting* (geassocieerd met vroegtijdige blootstelling) in de ontwikkeling van parafiele oriëntatie blijft onduidelijk. Gaat het hier om een *vandalized love map* (Money, 1986), bepaalde persoonlijke karaktertrekken - zoals wordt gesuggereerd in het confluentie-model (Bogaert, 2007; Malamuth, Addison, & Koss, 2000; Malamuth & Huppert, 2005) - of om het effect van gewenning dat een ontvankelijkheid creëert voor niet-standaard SEM (Zillmann, 2000)? Alle drie verklarende modellen verwijzen naar een hogere frequentie van SEM-gebruik op veertienjarige leeftijd binnen de groep van parafiel SEM-gebruikers, maar de aard van ons onderzoek sluit het testen hiervan uit. Indien het confluentie-model de werkelijkheid het beste weergeeft, rekening houdend met het gebrek aan systematische kennis over de etiologie van parafilieën, is voorzichtigheid geboden bij het interpreteren van het effect van parafiel SEM-gebruik op intimiteit en seksuele bevrediging. Het zou immers kunnen dat de onderdrukking van intimiteit het gevolg is van de eigen, aangeboren (of geconsolideerde) *love map* en niet van blootstelling aan parafiel SEM. Met andere woorden zou een specifiek, intrapersonaal seksueel script zowel aan de basis kunnen liggen van een interesse in specifiek (parafiel) SEM als van een onderdrukking van intimiteit. De rol van SEM in dit proces moet echter nog verder worden onderzocht.

Het concept van overlappende seksuele scripts bleek nuttig voor een beter begrip van seksuele bevrediging bij mannelijke SEM-gebruikers. Ongeacht het gebruikte SEM-type werd ontdekt dat *sexual scripting* een invloed had op seksuele bevrediging via relationele intimiteit. Het feit dat intimiteit door jonge mannen werd beschouwd als een belangrijk ingrediënt voor algemene seksuele bevrediging was tevens een opmerkelijke bevinding. Zoals vermeld in ons vorige artikel was relationele intimiteit een even sterke voorspeller voor seksuele bevrediging bij mannen als bij vrouwen (Štulhofer et al., 2007). Als we de gangbare stereotypen over genderspecifieke emotionele en seksuele behoeften die af en toe versterkt worden door de populaire psychologie (Potts, 1998) even terzijde laten, brengt de rol die intimiteit speelt in de seksuele bevrediging van mannen ons bij een interessante vraag. Wat zijn de bepalende factoren voor de overlap tussen het pornografische en het 'geweldige seks' script? Kan de overlapping tussen het pornografische en het 'geweldige seks' script, behalve aan SEM-consumptie en het feit dat SEM - tenminste gedeeltelijk - gebaseerd is op echte seksuele ervaringen en sensaties, ook worden toegeschreven aan de heersende cultuur van sek-

onze respondenten ver boven het gemiddelde lag. Bovendien is het waarschijnlijk dat er bij vragen over vroegtijdige blootstelling aan SEM een vertekening is opgetreden wat het geheugen betreft, ook al hebben we dit probleem trachtten te minimaliseren door de leeftijd van de deelnemers te beperken tot 25 jaar.

Tenslotte hebben we de nadruk gelegd op seksuele bevrediging bij individuen en niet bij koppels. Net zoals een recente bevinding benadrukt dat er slechts een matige correlatie bestaat tussen de wederzijdse bevrediging van heteroseksuele partners (McNulty & Fisher, 2007), liet onze onderzoeksstrategie in het midden of blootstelling aan SEM een verschillend effect heeft op de seksuele bevrediging van de gebruiker in vergelijking met de bevrediging van diens partner.

Besluit

Zoals door onze studie werd gesuggereerd zouden er belangrijke verbanden kunnen bestaan tussen vroegtijdige blootstelling aan SEM, seksuele socialisatie en seksuele bevrediging - vooral onder mannen met specifieke voorkeuren voor bepaald SEM. In het algemeen waren de geobserveerde gemedieerde effecten van blootstelling aan SEM ofwel gering, zoals bij de onderdrukking van intimiteit, ofwel marginaal, zoals bij het opvoedkundige effect uitgedrukt in een meer gevarieerd seksleven. Niettemin mag het belang van een uitgebreide seksuele voorlichting waarin de kwestie van moderne pornografie wordt behandeld niet worden genegeerd. Daarbij moet gedacht worden aan een specifieke inhoud om het interpretatievermogen van jonge mensen te verbeteren en hen te helpen om pornografisch beeldmateriaal alsook de fantasieën en angsten die hieruit voortkomen op een kritische manier te evalueren. Een dergelijke aanpak zou van onschatbare waarde kunnen zijn om het seksuele welzijn van jonge mensen te bevorderen. Zowel moralistische beschuldigingen als een onkritische verheerlijking van moderne pornografie schieten hierin tekort.

Literatuur

- Abramson, P., & Pinkerton, S. (1995). *With pleasure: Thoughts on the nature of human sexuality*. New York: Oxford University Press.
- Allen, M., D'Alessio, D., & Brezgel, K. (1995). A meta-analysis summarizing the effects of pornography II: Aggression after exposure. *Human Communication Research*, 22, 258-283.
- Allen, M., Emmers, T., Gebhardt, L., & Giery, M.A. (1995). Exposure to pornography and acceptance of rape myths. *Journal of Communication*, 45, 5-26.
- Attwood, F. (2002). Reading porn: The paradigm shift in pornography research. *Sexualities*, 5, 91-105.
- Attwood F. (2005). What do people do with porn? Qualitative research into the consumption, use and experience of pornography and other sexually explicit media. *Sexuality & Culture*, 9, 65-86.
- Barwick, H. (2003). *A guide to the research into the effects of sexually explicit films and videos*. New Zealand Office of Film and Literature Classification, http://www.censorship.govt.nz/pdfword/research_document_2003.pdf [accessed 2007, June 30].
- Bauman, Z. (2003). *Liquid love: On the frailty of human bonding*. Cambridge: Polity Press.
- Binik, Y.M. (2001). Sexuality and the Internet: Lots of hyp(otheses) - only a little data. *Journal of Sex Research*, 38, 281-282.
- Bogaert, A. (2001). Personality, individual differences, and preferences for the sexual media. *Archives of Sexual Behavior*, 30, 29-53.
- Bryan, A., Schmiede, S.J., & Broaddus, M.R. (2007). Mediation analysis in HIV/AIDS research: Estimating multivariate path analytic models in a structural equation modeling framework. *AIDS and Behavior*, 11, 365-382.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. Hillsdale, NJ: Lawrence Earlbaum.
- Cooper, A., & Griffin-Shelley, E. (2002). The Internet: The next sexual revolution. In A. Cooper (Ed.), *Sex and the Internet: A guidebook for clinicians* (pp. 1-15). New York: Brunner-Routledge.
- Cooper, A., McLoughlin, I.P., & Campbell, K.M. (2000). Sexuality in cyberspace: Update for the 21st century. *CyberPsychology and Behavior*, 3, 521-536.
- Davis, C.M. & Bauserman, R. (1993). Exposure to sexually explicit materials: An attitude change perspective. *Annual Review of Sex Research*, 4, 121-209.
- Dines, G., Jensen, R., & Russo, A. (1998). *Pornography: The production and consumption of inequality*. New York: Routledge.
- Fisher, W.A., & Barak, A. (2001). Internet pornography: A social psychological perspective on Internet sexuality. *Journal of Sex Research*, 38, 312-325.
- Fisher, W.A., & Grenier, G. (1994). Violent pornography, antiwoman thoughts, and antiwoman acts: In search of reliable effects. *Journal of Sex Research*, 31, 23-38.
- Flood, M. (2007). Exposure to pornography among youth in Australia. *Journal of Sociology*, 43, 45-60.
- Frith, H., & Kitzinger, C. (2001). Reformulating sexual script theory: Developing a discursive psychology of sexual negotiation. *Theory & Psychology*, 11, 209-232.
- Gagnon, J.H. (1990). The explicit and implicit use of the scripting perspective in sex research. *Annual Review of Sex Research*, 1, 1-41.
- Gagnon, J., & Simon, W. (1973). *Sexual conduct*. Chicago: Aldine.
- Hald, G.M. (2006). Gender differences in pornography consumption among young heterosexual Danish adults. *Archives of Sexual Behavior*, 35, 577-585.
- Hald, G.M., & Malamuth, N. (2008). Self-perceived effects of pornography consumption. *Archives of Sexual Behavior*, Online First.

- Hardy S. (2004). Reading pornography. *Sex Education*, 4, 3-18.
- Hawton, K. (1986). *Sex therapy: A practical guide*. Oxford: Oxford University Press.
- Irvine, J.M. (2003) Introduction to "Sexual Scripts: Origins, Influences and Changes". *Qualitative Sociology*, 26, 489-490.
- Jöreskog, K.G., & Sörbom, D. (1996). *LISREL 8: User's reference guide*. Chicago: Scientific Software International.
- Kalichman, S.C., & Rompa, D. (1995). Sexual sensation seeking and sexual compulsivity scales: Reliability, validity, and predicting HIV risk behaviors. *Journal of Personality Assessment*, 65, 586-602.
- Lam, C.B., & Chan, D. (2007). The use of cyberpornography by young men in Hong Kong: Some psychosocial correlates. *Archives of Sexual Behavior*, 36, 588-598.
- Lenton, A.P., & Bryan, A. (2005). An affair to remember: The role of sexual scripts in perception of sexual intent. *Personal Relationships*, 12, 483-498.
- Malamuth, N. (2001). Pornography. In J. Smelser & P.B. Baltes (Eds.), *International encyclopedia of social and behavioral sciences* Vol. 17 (pp. 11816-11821). Amsterdam: Elsevier.
- Malamuth, N.M., Addison, T., & Koss, M. (2000). Pornography and sexual aggression: Are there reliable effects and can we understand them? *Annual Review of Sex Research*, 11, 26-95.
- Malamuth, N., & Huppert, M. (2005). Pornography and teenagers: The importance of individual differences. *Adolescent Medicine Clinics*, 16, 315-326.
- Manning, J.C. (2006). The impact of internet pornography on marriage and the family: A review of research. *Sexual Addiction and Compulsivity*, 13, 131-165.
- McKee A. (2005). The objectification of women in mainstream pornographic videos in Australia. *Journal of Sex Research*, 42, 277-290.
- McNair, B. (2002). *Striptease culture: Sex, media, and the democratization of desire*. London: Routledge.
- McNulty, J.K., & Fisher, T.K. (2007). Gender differences in response to sexual expectancies and changes in sexual frequency: A short-term longitudinal study of sexual satisfaction in newly married couples. *Archives of Sexual Behavior*, Online First.
- Miller, R.S., & Lefcourt, H.M. (1982). The assessment of social intimacy. *Journal of Personality Assessment*, 46, 514-518.
- Money, J. (1986) *Lovemarks: Clinical concepts of sexual/erotic health and pathology, paraphilia, and gender transposition in childhood, adolescence, and maturity*. New York: Irvington.
- Paul, P. (2005). *Pornified: How pornography is transforming our lives, our relationships, and our families*. New York: Times Books.
- Potts, A. (1998). The science/fiction of sex: John Gray's Mars and Venus in the Bedroom. *Sexualities*, 1, 153-173.
- Rideout, V. (2001). *Generation Rx.com: How young people use the Internet for health information*. Washington, DC: Kaiser Family Foundation, <http://www.kff.org/ent-media/20011211a-index.cfm> [accessed 2007, June 3].
- Russell, D. (1997). Pornography causes harm to women. In: M.R. Walsh (Ed.), *Women, men and gender: Ongoing debates* (pp. 158-169). New Haven: Yale University Press.
- Scott, J. (1998). Changing attitudes to sexual morality: A cross-national comparison. *Sociology*, 32, 815-845.
- Simon, W. (1996). *Postmodern sexualities*. New York: Routledge.
- Simon, W., & Gagnon, J.H. (1986). Sexual scripts: Performance and change. *Archives of Sexual Behavior*, 15, 97-120.
- Simon, W., & Gagnon, J.H. (1999). Sexual scripts. In P. Aggleton & R. Parker (Eds.), *Culture, society and sexuality: A reader* (pp. 29-38). London: UCL Press.
- Simon, W., & Gagnon, J.H. (2003). Sexual scripts: Origins, influences and changes. *Qualitative Sociology*, 26, 491-497.
- Snell, W.E., Fisher, T.D., & Walters, A.S. (1993). The multidimensional sexuality questionnaire: An objective self-reported measure of psychological tendencies associated with human sexuality. *Annals of Sex Research*, 6, 27-55.
- Stella, R., Mazzucco, S., & Dalla Zuanna G. (2004). Pornography and sexual behaviour. In G. Dalla Zuanna & C. Crisafulli (Eds.), *Sexual behaviour of Italian students* (pp. 383-407). Messina, Italy: University of Messina.
- Štulhofer, A., Matkovića, T., & Elias, J. (2004). Pornografija i seksualno zadovoljstvo: postoje li veze? [Pornography and sexual satisfaction: Any associations?]. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 25, 707-720.
- Štulhofer, A., & Miladinov, K. (2004) Kraj intimnosti? Suvremenost, globalizacija i intimne veze [The end of intimacy? Contemporaneity, globalization, and intimate relationships]. *Sociologija*, 46, 1-18.
- Štulhofer, A., Landripet, I., Momčilović, A., Matko, V., Kladić, P.G. & Buško, V. (2007). Pornography and sexual satisfaction in young women and men: How to conceptualize and measure possible associations. In S.V. Knudsen, L. Lofgren-Martenson, & Mansson, S.A. (Eds.), *Youth, gender and pornography* (pp. 66-84). Copenhagen: Danish University Press.
- Thornburgh, D., & Lin, H.S. (Eds.) (2002). *Youth, pornography, and the Internet*. Washington, DC: National Academy Press.
- Traen, B., Sorheim Nilsen, T., & Stigum, H. (2006) Use of pornography in traditional media and on the Internet in Norway. *Journal of Sex Research*, 43, 245-254.
- Ven-Hwei, L., & Ran, W. (2005). Exposure to Internet pornography and Taiwanese adolescents' sexual attitudes and behaviour. *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 49, 1-19.
- Wallmyr, G., & Welin, C. (2006). Young people, pornography, and sexuality: Sources and attitudes. *Journal of School Nursing*, 22, 290-295.
- Watt, J.D., & Ewing, J.E. (1996). Toward the development and validation of a measure of sexual boredom. *Journal of Sex Research*, 33, 57-66.
- Wiederman, M.W. (1999). Volunteer bias in sexuality research using college student participants. *Journal of Sex Research*, 36, 59-66.

- Wolak, J., Mitchell, K., & Finkelhor, D. (2007). Unwanted and wanted exposure to online pornography in a national sample of young Internet users. *Pediatrics, 119*, 247-257.
- Ybarra, M.L., & Mitchell, K.J. (2005). Exposure to internet pornography among children and adolescents: A national survey. *CyberPsychology and Behavior, 8*, 473-486.
- Zillman, R., & Bryant, J. (1988). Pornography's impact on sexual satisfaction. *Journal of Applied Social Psychology, 18*, 438-453.
- Zillmann, D. (2000). Influence of unrestrained access to erotica on adolescents' and young adults' dispositions toward sexuality. *Journal of Adolescent Health, 27*, 41-44.